

Obitelj i zdravlje

Hrvoje Tiljak

Mentalno zdravlje obitelji

Predviđanja govore o očekivanom velikom povećanju udjela mentalnih bolesti u ukupnom pobolu stanovništva u idućim desetak godina. Medicinski profesionalci već primjećuju povećanje učestalosti različitih problema iz kruga poremećaja mentalnog zdravlja. Pomak je osobito vidljiv u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, gdje se problemi prezentiraju na različite načine. Dva primjera iz prakse obiteljske medicine to dobro ilustriraju.

Prvi primjer

Liječnik je pozvan u kućnu posjetu radi bolesti jednog člana višegeneracijske obitelji koja živi u zajedničkom kućanstvu. Djed i baka žive zajedno s kćerkom koja ima dvoje maloljetne djece. Druga kći upravo odlazi iz zajedničkog kućanstva, a brak kćeri koja ostaje u kući je u krizi. Obitelj je ugledna i prema okolini djeluje skladno. Liječnik dugo poznaje obitelji i uočava da napetost unutar obitelji generira somatoformnu bolest kćeri čiji je brak u krizi. Liječnik također uočava pogoršanje stanja zdravlja bake. Baka je u šezdesetim godinama, dobrog zdravlja i autoritativno vodi cijelo kućanstvo. Psihijatrijskim žargonom moglo bi se reći da je cijeli život bila hipomanična, a u zadnja vrijeme razvija manifestne simptome manije. Baka i djed žive godinama u skladnom braku. Djed je prepustio inicijativu u kući svojoj supruzi i nije u stanju prepoznati promjene u njenom ponašanju.

Liječnik u razgovoru s „bolesnom“ kćeri otvara problem funkcioniranja obitelji i prikrivene bolesti bake. Saznaje da su obje kćeri svjesne problema, ali ne nalaze načina da ga riješe. U nemogućnosti da nađu odgovor na majčinu bolest i da utječu na oca da on učini nešto, obje su iznašle rješenje za koje procjenjuju da je jedino moguće. Jedna i druga idu na individualnu psihoterapiju različitim psihoterapeutima. Na taj način liječe svoje probleme iako su spoznale da je neriješen obiteljski problem uzrokuje problem njihova mentalnog zdravlja.

U primjeru je evidentan ispad zaštitne uloge obitelji. Slično djetetu koje iz svog kolektiva (vrtića ili škole) donosi infekciju kući i izvor je zaraze za ostale članove obitelji, ovdje duševna bolest jednog člana uzrokuje ispad mentalnog funkcioniranja drugih članova obitelji. Za liječnika koji skrbi za obitelj i uočava ukupnu sliku problema planiranje intervencije predstavlja veliki stručni i etički izazov. Ukoliko pristupi individualno i usmjeri se na liječenje člana obitelji koji se nudi kao bolesnik, liječnik ne može prihvatiti postojeće stanje i intervenciju mora usmjeriti na bolest pojedinca koji „inficira“ ostale svojom bolešću. S druge strane, ako liječnik prihvati obitelj kao jedinicu liječenja, onda je razložno pregovarati o modelu liječenja koje predlaže obitelj. Štoviše, postavlja se pitanje koliko agresivno se smije uplitati u obiteljsku bolest kada je obitelj svjesna uzroka i spremna snositi posljedice bolesti.

Drugi primjer

Otac četveročlana nuklearne obitelji (roditelji u pedesetim godinama i dva sina u adolescenciji) naziva liječnika da ga izvesti da je majka opet „potonula“. Sukladno dogovoru s obiteljskim liječnikom, on izvješćuje liječnika da prepoznaje znakove depresivnog pomaka kod supruge. Liječnik liječi obitelj duže vrijeme i zna da je pacijentici utvrđena dijagnoza unipolarnog afektivnog poremećaja, odnosno povratnih epizoda depresije. Sa suprugom je od prije postignut sporazum da on prati stanje supruge i da javi liječniku kada misli da je došlo do pogoršanja. Prema heteroanamnestičkim podacima, ovaj put se pogoršanje javilo bez vidljivog povoda. Iako obitelj primjećuje da je pacijentica uvijek slabijeg raspoloženja, u zadnjih tri tjedna je izraženije bezvoljna, dugo spava i manje priča. Liječnik poziva pacijenticu na razgovor na koji se ona odaziva, utvrđuje se postojanje srednje teške depresivne epizode i započinje se liječenje. Pacijentica ima uvid u bolest i surađuje.

Drugi primjer pokazuje očuvanu zaštitnu funkciju obitelji. Obitelj poznaje bolest jednog člana obitelji i adekvatno intervenira ako se stanje pogorša. Moglo bi se reći da članovi obitelji imaju razumijevanja za osobitosti ponašanja jednog člana sve dok ta osobitost ne počne ugrožavati njegovo zdravlje. Dakako, granice odnosno definiciju bolesti u tom slučaju određuje i utjecaj bolest na funkcioniranje obitelji: kada ponašanje pojedinca uzrokuje slabije funkcioniranje obitelji, obitelj signalizira postojanje

bolesti.

Opisani primjeri se značajno razlikuju, ali imaju i poveznicu važnu za planiranje zbrinjavanja poremećaja mentalnog zdravlja. Razlike u primjerima ne treba promatrati iz perspektive različitih polova afektivne duševne bolesti (manija- depresija), niti u razlikama u obitelji (proširena obitelj – nuklearna obitelj, djeca ženskog ili muškog spola), nego iz perspektiva pristupa obitelji duševnoj bolesti jednog člana obitelji. U obje obitelji postoji barem djelomičan uvid u bolest i kakva-takva intervencija. Ipak, pristup bolesti i intervencija u drugom primjeru je primjerenija nego u prvom. Zajednički, oba primjera govore u prilog da obitelj određuje granice, prezentaciju i mogućnosti intervencije kod duševnih bolesti. Stručnim rječnikom rečeno, zbog osobitosti problematike, dijagnostika i terapija duševnih bolesti je pod jakim utjecajem obitelji oboljelog.

Za javno zdravstvo važno je pripremiti se za zbrinjavanje očekivane epidemije poremećaja mentalnog zdravlja. Pri tome mogu biti korisne poruke iz opisanih primjera.

Ograničavajući element može biti međupovezanost duševnog zdravlja unutar obitelji i obitelji dana mogućnost da određuje granice bolesti i oblike intervencije. Za očekivati je da će i ubuduće bolest pojedinca u nekim slučajevima biti uzrokovana neadekvatnim obiteljskim odnosima, ali da će taj utjecaj obitelji ostati neprepoznat ili namjerno skriven.

Ohrabrujući element je da zaštitna funkcija obitelji predstavlja veliki kontrolni i terapijski potencijal i da će stručna intervencija u nekim slučajevima biti potrebna tak kad se sve unutarne rezerve istroše. Zbog toga obitelj, uz adekvatnu stručnu medicinsku pomoć, može predstavljati glavni izvor snaga za savladavanje predviđene epidemije poremećaja mentalnog zdravlja.